

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De dolore & miseratione in genere. Et quibus moueantur rebus, sintne
externæ species, præter orationem adhibendæ. Capvt VII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

Ar Comitorum abuti minimè debent, sed omnia prudentiæ, & honestatis sale condire.

Cicero in Orat.

Leonis facti dicitur Philost. in Leonis.

Aethiop. l.:

Talis in Lucio Crasso oratore urbanitas fuit, & cum gravitate iunctus facietiarum oratorius non seutilis lepos, quem plurimum Cicero commendat. Nec minoris apud Græcos nominis fuit Leo Byzantius, auditor Platonis, & Sophista nobilis, qui vno urbanitatis dicto apud Philippum Regem confecit, quod Demosthenes longa oratione apud Athenienses frustra tentavit. Philippo, enim contra Byzantium venienti festinus occurrens. Dic age, inquit, Philippe quæ te causa trahit oppugnatum nostra mœnia? At ille, amor, inquit, tuæ patriæ, qua ut potiar veni. Leo excipiens, at qui respondit, non instrumento bellico, sed musico amantibus opus est, quo dicto, ducem abello. Byzantino auerit. Orationis verò mollis, & vernantis ad hos sensus accommodata iucunditas, blandissimè mulcet pectora. Qualis est ista Ηγείτο μὲν γὰρ ἐπὶ μάχης ἀπὸ σωμάτων ἑλεδχης βοῶν ὄχθι μὲν χιλιῶνα ἡ ἀλαγὸν παδῆρη χρυσῶς ἀκλισι καὶ ἀπασον ἡμφιετο. Ζωνὴν ἡ ἐπέβλητο τῆς σέρνοιο ἢ ἀτεχνῆσ ἀμενος εἰς ἐκένλω τὸ πᾶν τ' ἐαυτῷ τέχνης καὶ ἐκλήσειεν, & cætera similes orationis delicia, quæ sine villo externarum rerum apparatu suapte natura delectant.

De dolore & miseratione in genere.

Et quibus moueantur rebus, sint externa: species, præter orationem adhibenda.

CAPVT VII.

PRimum vt affectiones sunt permotiones sensuum, ea in mouendis affectibus sunt proponenda, quæ sensibus vicina sunt. Qua de causa res vniuersales (vt notat Aristoteles) minime voluntatem mouent, nec ad eisdem suscipiendos parati, qui plus intelligentiæ, & speculationi tribuunt, quam sensibus, persuaderi quidem possunt, motibus verò, & affectionibus inardescere difficilius possunt. Mens enim ex arce tantisper euocanda, vt eorum ardore inflametur. Atque

Ea in motibus proponenda, quæ ad sensum magis accedunt. Species oculis obla-

vt oculorum sensus omnium acerrimus est, ta ad mis sic quæ oculis subijciuntur, validius iritant efficaciter. animos, quam quæ demissâ per aures influunt. Misericabile quidem fuit, in laudatione in orat. Caesaris, Marci Antonij Epicedium. Hæu ca-nibri Ca-nos sanguine cruentatos. Hæu vestem. Laceram. Iarui. Caesar inuictissime, inuictissime. Caesar! Hæu. Vestem. ideo togam sumpseras, vt in ea morereris. Verum anima istorum verborum fuit vestis cruenta ante oculos Populi Romani, explicata, hæc vel infantem fecisset eloquentem. Hoc consilio nudata etiam sapissimè militum, ad ostendendas cicatrices, corpora, prolati ipsorum, qui periclitabantur parentes squallidi, filij parui moerentes, vxores luctu confectæ; quarum rerum, inquit Quintilianus, ingens plerumque vis est, in rem præsentem animos ducentium.

Seditionem Romæ inter plebem, ac milites excitatam, in qua permultum sanguinis effusum erat, senior Pupienus Imperator, non oratione, non imperij maiestate frenare potuit. Quamprimum autem infantulum Gordianum seditionis ostendit, vim omnem, atque infensorum pectorum furias mitigauit.

Similiter Gregorius IX. cum populum Romanum inclinare in partes Frederici cerneret, Apostolorum Petri, & Pauli capita, relictis in religiosi manibus deportans, & lachrymabili voce sanctorum reliquias populo commendans. P. Rodans, ita de repente omnium animos immutauit, vt qui ante rebelles in Pontificem animo fauerant, contra Fridericum vltro arma caperent. Non dispari ratione Franciscus Dan-dulus, ad deprecandam suæ reipublicæ culpam, auertendumque anathematis fulmen, ad Clementem V. missis catena ferrea colloca-icta, itaque ad Pontificis pedes pronoluit, eò miseratione commoto, veniam impetrauit, & patriæ fuliginem deterst.

At dices, si tantum momenti ad mouendos affectus in corporeis imaginibus, ob oculos positus situm est, atque collocatum: quorsu Fabius Quintilianus oratoris consilium irideret, qui depictam tabulam statuit in imaginem rei, cuius atrocitate iudex commouendus erat. Quæ enim est (inquit) Actoris infantia, qui mutat illam effigiem magis, quæ orationem pro se putat loquuturam. Respondeo, præclaram fuisse Quintiliani animaduersionem: Et si enim gladius, & cruenta vestis, & suppliciorum tormenta, & cicatrices, & filij

Zonaras. Aspetus infantis p. diuinem mitiga. Gregor. 9. ad portam. Clementem V. stendit. Sabellus. 7. cum 9. Fab. l. 6. c. 1. Species externa nuntio apponata mouent.

& filij parui lugentes prolati, nonnunquam iudicium oculis inflexerunt: Est tamen istis modus adhibendus, vt cum natura negotij congruere, non foris accessira esse videantur. Qualia sunt, quæ picturis, & hominum artificio sunt comparata; Ipsa enim apparatus molitione motum extinguunt, dum animus ad ea, quæ ficta manifeste perspicit, aduersus fidem, dominatus sui iure validius oblutatur. Itaque in ipsis tragœdijs, in quibus maior esse solet licentia, non probantur, apud eruditos præsertim oculos expressa rerum, per simulachra, & species figmenta, quæ plerunque, vt satis rei maiestati non respondent, multum de actionis dignitate detrahunt. Dixi apud eruditos oculos, nam rudis populus, qui parum valet mente, & intelligentia, in theatris, oculorum magis delicias desiderat, quam aurium. Sed quia non frequenter cadunt in orationes, expressæ rerum ad motum oculorum imagines, alia via inceda nobis erit, de qua statim dicemus.

Auditu vis. Alius sensus est auditus, qui plerunque vehementer sonis percellitur, ex quibus torus animus inardescit, ideoque apud multos populos receptum, vt musicam adhibeant in prælijs. Lydi tibijs, & fistulis, Cretenses cithara, & fidibus Marti præluserunt, Lacedæmonij carminum concentu animati, mirabiles pugnæ ediderunt: Timotheus, vt est apud Dionem Prosaum, in Alexandrum Macedonem suis modulis pro arbitrio transfundebat affectus, vt alias torpentem incitaret, alias incitatum, atque adeo furentem mitigaret.

Empedocles Agrigentinus, furibundum adolescentem, stricto gladio hospitem impetentem, mellitis cantionibus reuocauit.

Cassiod. Varr. L. i. Illi sunt admirabiles Musicæ affectus, de quibus discrete Cassiodorus. Hæc cum de secreto naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniaque facit eijci, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat: tumidos furores attenuat, eruentam sæuitiam efficit blandam; excitat ignauiam, soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, vitiatam turpi amore, ad honestum studium reuocat, castitatem sanat, mentis rædium bonis cogitationibus semper aduersum, perniciofa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatissimum curationis genus

est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu, ad quod vult deducit, quam tenere non præualet, verbo tacito manibus clamat, sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum.

Hæc Cassiodorus, in quibus vim Musices plane admirabilem commendat, nec sine fructu olim nonnulli oratores, & salutis, ac vitæ deprecatores, Musicam precibus admiscuerunt: siquidem Theodulphum è vinculis Ludouicus pius liberauit, postquam ab eo plena voce cantari audiuit hymnum, quem in vineulis recens meditatus fuerat. *Gloria laus, & honor tibi sit, Rex Christe redemptor.* Quæ ratio, impulit etiam antiquos illos Getas, vt cum Citharis legationes de pace, & concordia obirent, rati illud ad mulcendos animos potentissimum esse incitamentum. Neque verò ad concitandos furores, minus habet virium. Testis est illa historia, quam de Erico II. Daniæ rege narrat Sixo grammaticus. Apud Ericum, inquit, cognomine bonum, Daniæ regem, Citharædus quidam, haud ignobilis, admirabilis, & propè stupendos artis suæ commendabat effectus, maximeque illud ipsum, quod in humanos sensus, mentesque obtineret imperium. Rex verborum nouitate percussus, qui neque tantam vim Musica arbitrareretur, continuo hominem artis specimen edere iubet, & torpentis animos ad furorem Martium, si posset accendere. Annuuit ille, & ne qua nocendi ansa daretur, arma ex aula omnia efferri præcipit, custodesque in atrio collocari, quo furentes, si qui fortè in insaniam agerentur, compererent. Dictum factum. Tum ille, quæ plurimum pollebat cantandi peritia, primum quidem inusitata: seueritatis concentum edidit, quo stupore quodam, & mœrore, omnium quotquot aderant auditorum mentes cernebantur oppressæ. Deinde adeo suaues, & mellitos cantus effudit, vt toti iactatione corporis, intemperantem proderent lætitiâ. Tandem verò, vbi acrioribus modulis intonare cœpit, continuo totis tectis fremere, tumultuari, arma, & gladios in lamare. Nec mora, accurrunt cullodes vt Regem, cum alijs furentem contineant: Sed ille effractis atrij foribus, arcepto ense, quatuor transfodit, & vt actus in rabiem taurus, toris bacchatur ædibus. Vix tandem puluinarium, &

Saxo. l. 12.º
Dania.
Mirabilis effectus musica.

& lectulorum mole vndique oppressus contineri potuit. Postquam menti restitutus est, relicto procuratore regni filio, Hierosolymam expanditorum homicidiorum, per prios cruciatus, gratia profectus est, atque in Cypro defunctus.

Sunt omnino, & sonorum, & earum rerum, quæ corporis subijciuntur oculis admirabiles effectus, & stupendi nonnunquam magis, quàm imitandi. Rarus est enim istorum locus, neque apud prudentes viros probantur illi concionatores, qui in concionibus de venerandis Domini cruciatibus, fictas personas, & corporeas suppliciorum imagines, cum novitate subijciunt oculis, inter quæ, ridicula nonnunquam possunt occurrere, quæ tantum abest, vt dolorem concitent, quin risum potius eliciant. Quam ob rem, & ab huiusmodi dramatis cavendum est, & oratione magis, qua nihil homini nobilius datum est, quam istis signorum figmentis vtendum; quanquam, & lugubris Musica, hic moderatè appolita, non erit importuna.

Quæres ad motum adhibenda.

CAPVT VIII.

Ratio mouendi ab hypotypp.

Quoniam igitur hæc figmentorum species, rariorem in oratione obtinent locum, tenendus est modus, qui ad has effigies propius accedat. Valebat imprimis viuarum descriptiones, quæ acutissimè sensus intimos ferire solent. Exemplum affero. Smyrnâ vrbe nobilissimâ terræ motu collapsa, perorat Aristides Legatus apud Antoninos, vt instauracionem promoueat. Non desert ruinarum picturam, quod facere solebant, qui naufragio fortunarum iacturam fecerant, sed ipse luculenta descriptione, miseræ vrbis fatum ponit ob oculos. Κατὰ Σμύρνα τὸ τῆς Ἀσίας ἀγάλμα, τὸ ἡμέτερας ἐκλιπώσιμα ἡγεμονίας, περὶ τῶν σεσημοῖς ἐβέβησα, &c. Deinde postquam eius pulchritudinem, quam nuper ipsi Imperatores viderāt commemorauit, exclamat. Νῦν πάντα ἐκόνει μέμυκε μὲν ἐκεῖ ὁ λιμήν. αἰχεται δὲ ἀγορᾶς κάλλιπ. Κόσμοι δὲ ὁδῶν ἀφανεῖς. Γυμνάσια δὲ αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ παισὶ διέφθαραν. Ναοὶ δὲ οἱ μὲν κείνται οἱ δὲ χερτέδουσαι. Ἡ δὲ

Aristid. in orat. de Smyr.

Suavis Aristid. epist.

πρὸς θεὸν ὡρανοτάτη πόλειον, καὶ τὸ κάλλιπ ἐκλιπώσιμος ἀνθρώποις διαπασὶν ἀωρότατον θεαμάτων ἀποπέφανται κακὸς ἐρηπίων καὶ νεκρῶν. Ζέφυροι δὲ ἐρημικὴ πνεύσει. Iacet Smyrna ornamentum Asiæ, vestri decus imperij, igni, ac terræ motibus contrita (mox narrata eius pulchritudine) hæc nunc omnia sunt in cinere. Clausus est portus ille, perierunt fori ornamenta: Viarum decora euauerunt: gymnasia cum ipsis viuis, & pueris collapsa: templa partim iacent, partim hausta sunt. lucundissima denique spectatu vrbs, & pulchritudinis apud omnes insignis cognomento, in iucundissimum effecta est spectaculum, ruinarum, & cadauerum tumulus. Nunc verò desertam perflant Zephyri. Ad hæc voces Imperatores lachrymas non tenuerunt. Suavis est enim omnino notus. Hic Ciceronis, grauis est, & efficax. Ponite igitur ante oculos, P. conscripti, miseram quidem illam, & scibilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam: nocturnum impetum in urbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum, cum miser ille prius latronum gladios videret, quam quæ res esset audisset: fuentis introitum D. labella: vocem impuram, atque eos illud infame, vincula, verbera, eculeum, carnificem, tortoremque samarium. Hæc Hypotyposos species. Sic apud Euripidem cuiusceratæ flammis Creusæ, & infelicissimi parentis lacerato filie corpori pertinacius adhaerescens species, licet per nuntium narretur, potentissima est ad affectus.

Ciceroni motus in morte Trebonij Philip. Ali.

Euripid. in Medea.

Quid Q. Haterius? cum de filia Archipiræ diceret, quam captiuus adolescens abduxerat: omnia terrore compleuit. Deinde ad adolescentem conuersus. Quid exhorruisti? focer tuus venit.

Narrationes rerum magna etiam nihil moment.

Secundo, non modò descriptiones, sed ipsæ pene nudæ rerum narrationes, in rebus maxime tristibus, sufficiunt ad motus eiciendos, modò cum ea, qua par est, fiant dignitate.

Narratio de supplicio Gaiij Cossani apud Ciceronem, in qua simplicem rei gestæ expositionem profiteret, plus me afficit, quàm si omnia exaggeratione, & clamoribus Cossani constreperent: quantam enim vim habent illa.

Cic. vlt. in V. rem. Gaiij Cossani supplicij a. pud Cic. sicatissimi ad motum

Cadebatur virgis in medio foro Mellanæ cuius Romanus, ludices, cum intercæ nullus